

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Державний вищий навчальний заклад
«Національний гірничий університет»

Методичні вказівки
до лабораторної роботи
№ 3.32

**ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАЛЕЖНОСТЕЙ КОЕФІЦІЕНТА КОРИСНОЇ ДІЇ
ДЖЕРЕЛА СТРУМУ І ЙОГО ПОТУЖНОСТЕЙ ВІД ОПОРУ
НАВАНТАЖЕННЯ**

м. Дніпропетровськ
2011

Лабораторна робота №3.32

Дослідження залежностей коефіцієнта корисної дії джерела струму і його потужностей від опору навантаження

Прилади й устаткування: 1) джерело струму; 2) магазин опорів; 3) міліамперметр.

Ціль роботи: 1) одержання залежності повної потужності, виділюваної в ланцюзі, від опору навантаження; 2) одержання залежності корисної потужності від опору навантаження; 3) одержання залежності коефіцієнта корисної дії від опору навантаження.

Опис приладів і теоретичні зведення

Використання енергії джерела струму – важливе практичне питання. Електричний ланцюг, що містить джерело струму і навантаження, опір R якої можна змінювати, показана на мал. 1.

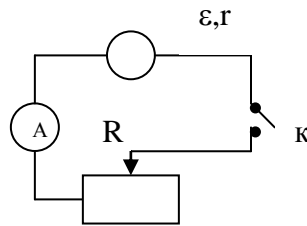

Рис.1.

Для замкнутого ланцюга робота, чинена над перенесеним уздовж ланцюга зарядом dq , дорівнює

$$dA = \varepsilon dq \quad (1)$$

Повна потужність, що розвивається джерелом струму,

$$P = \frac{dA}{dt} = \varepsilon \frac{dq}{dt} = \varepsilon I \quad (2)$$

Скориставшись законом Ома для замкнутого ланцюга

$$I = \frac{\varepsilon}{R + r}, \quad (3)$$

після підстановки в (2) одержимо

$$P = \frac{\varepsilon^2}{R + r}, \quad (4)$$

де R - опір навантаження (опір зовнішньої частини ланцюга), r - внутрішній опір джерела.

Повна потужність, що розвивається джерелом струму, як видно з (4), максимальна при короткому замиканні ($R=0$) і виділяється у виді тепла на його внутрішньому опорі, будучи зовсім марною. З ростом R повна потужність убиває, прагнучи до нуля при $R \rightarrow \infty$.

У навантаженні виділяється тільки частина повної потужності. Називається вона корисною потужністю

$$P_n = I^2 R = \frac{\varepsilon^2 R}{(R + r)^2} \quad (5)$$

Тому що для джерела струму величини ε і r постійні, то корисна потужність P_n є функцією тільки опору навантаження R

$$P_n = f(R).$$

З рівняння (4) видно, що при $R=0$ (коротке замикання) і при $R=\infty$ (ланцюг розімкнутий) $P_H=0$.

Якщо R - кінчена величина, то $P_H>0$. Для того, щоб визначити, при якій умові корисна потужність буде мати максимальне значення, необхідно знайти величину $\frac{dP_H}{dR}$ і дорівняти її нулеві

$$\frac{dP_H}{dR} = \frac{\varepsilon^2(R+r)^2 - 2(R+r)\varepsilon^2 \cdot R}{(R+r)^4} = 0$$

Звідси випливає, що P_H має максимум при $R=r$.

При практичному використанні джерел струму важливі не тільки корисні потужності, що відбираються, але і коефіцієнти корисної дії η джерел.

$$\eta = \frac{P_H}{P} = \frac{I^2 R}{I^2 (R+r)} = \frac{R}{R+r}. \quad (6)$$

Звідси випливає, що η буде тим більше, чим більше опір навантаження R у порівнянні з внутрішнім опором r джерела струму.

Коефіцієнт корисної дії η дорівнює 0 при $R=0$; дорівнює 0,5 при $R=r$ і прагне до 1 при необмеженому зростанні R .

Таким чином, вимоги одержання одночасно найбільшої потужності і найбільшого ККД не можуть бути виконані.

Виміру

1. Зберіть схему установки відповідно до мал. 1.
2. Змінюючи через кожні 10 Ом опір навантаження, знімайте показання міліамперметра і занесіть значення R і I у таблицю

Таблиця

№	R, Ом	I, мА	P _H , Вт	P, Вт	r, Ом	η
1						
2						
3						
...						
n						

3. По формулі $P_H=I^2R$ розрахуйте значення корисної потужності при різних значеннях опору навантаження. Отримані значення P_H занести в таблицю. Побудуйте графік залежності $P_H = f(R)$ і за графіком визначте значення опору джерела струму r . Занесіть його в таблицю.

4. По формулі $P = I^2(R+r)$ розрахуйте значення потужності, виділюваної в ланцюзі, при різних значеннях опору навантаження. Отримані значення P занесіть у таблицю. Побудуйте графік залежності $P = f(R)$.

5. По формулі $\eta = \frac{R}{R+r}$ розрахуйте коефіцієнт корисної дії при різних значеннях опору навантаження. Отримані дані занесіть у таблицю. Побудуйте графік залежності $\eta = f(R)$.

Контрольні питання

1. Сформулюйте закон Ома для замкнутого ланцюга.
2. Сформулюйте закон Джоуля-Ленца в інтегральній формі.

3. Як по отриманим у результаті експерименту даних визначити ЕРС даного джерела? Визначте її.

4. Як, знаючи значення струму I_1 і I_2 при різних значеннях опору навантаження R_1 і R_2 , визначити опір джерела струму? Визначте по отриманим у результаті експерименту даним опір джерела запропонованим методом. Порівняйте значення r , отримані різними методами (по формулі і за графіком $P_n = f(R)$).

Література

1. Кучерук І.М., Горбачук І.Т., Луцик П.П. Загальний курс фізики. – К: Техніка, 2001. – Т.2, розд.2.